

НАУКОВО-ПРАВОВИЙ ВИСНОВОК
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України
за запитом
Харківського національного університету
будівництва та архітектури

У запиті поставлені на вирішення наступні питання:

1. Чи має повноваження за чинним законодавством прокуратура у будь-який час, без обґрунтування підстав, здійснювати перевірки господарської діяльності вищих навчальних закладів з питань здавання вільних приміщень в оренду?
2. Чи мають право державні вищі навчальні заклади надавати в оренду тимчасово вільні приміщення за умови дотримання чітко регламентованої процедури оренди державного та комунального майна, прямо передбаченої нормами, як загального (Закон України «Про освіту»), так і спеціального (Закон України «Про вищу освіту», Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 796 «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності») законодавства?
3. У випадку колізій щодо тлумачення вказаних законів, яке правило подолання таких колізій повинно застосовуватись?
4. Як розрізняються поняття «структурний» та «навчальний підрозділ» вищого навчального закладу, технологічно пов'язані з навчальним та науковим процесом?
5. Чи є особливий риси у правовому положенні державних вищих навчальних закладів зі статутом «національного» з питань передачі майна в оренду?

6. Чи можливо визнати договори оренди приміщень вищих навчальних закладів недійсними на майбутнє і які правові підстави до цієї ситуації застосовуються?

Для підготовки наукового висновку були надані наступні документи:

1. Копія Договору оренди № 5286-Н від 26.09.2012 р.
2. Копія Акту прийому-передачі.
3. Витяг з технічного паспорту від 16.04.2010 р.
4. Копія листа від 11.07.2012 р. № 1/11-11317.
5. Копія рішення Господарського суду Харківської області від 16.11.2015 р.
6. Копія постанови Апеляційного господарського суду Харківської області від 25.02.2016 р.

При підготовці науково-правового висновку були використані наступні нормативно-правові акти:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – №№ 40-44, ст.356;
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – №№ 18-22, ст.144;
3. Про освіту: Закон України від 23.05.1991 № 1060-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 34 – ст. 451;
4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // Відом. Верхов. Ради України. – 2014. – № 37-38 – ст.2004;
5. Про прокуратуру: Закон України. від 14.10.2014 № 1697-VII // Відом. Верхов. Ради України. – 2015. – № 2-3 – ст.12;
6. Про Фонд державного майна України: Закон України від 09.12.2011 № 4107-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2012, № 28 – ст.311;
7. Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 10.04.1992 № 2269-XII;

8. Про приватизацію державного майна: Закон України від 04.03.1992 № 2163-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1992 – № 24. – ст. 348;

9. Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 29.05.2013 р. № 11.

На поставленні питання надаємо наступні висновки.

1. Чи має повноваження за чинним законодавством прокуратура у будь-який час, без обґрунтування підстав, здійснювати перевірки господарської діяльності вищих навчальних закладів з питань здавання вільних приміщень в оренду?

Висновок

Функції та повноваження органів прокуратури визначені Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року N 1697-VII. Відповідно до статті 2 вказаного закону на прокуратуру покладаються такі функції:

- 1) підтримання державного обвинувачення в суді;
- 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених цим Законом;
- 3) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;
- 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Виконання функції нагляду за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами здійснюється прокуратурою виключно у формі представництва інтересів громадянина або держави в суді.

Представництво прокурором інтересів держави в суді полягає у здійсненні процесуальних та інших дій, спрямованих на захист інтересів

держави, у випадках та порядку, встановлених Законом України «Про прокуратуру».

Прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу.

Наявність підстав та обставин для представництва законних інтересів держави має бути обґрунтована прокурором у суді.

Прокурор здійснює представництво інтересів держави в суді виключно після підтвердження судом підстав для представництва. Прокурор зобов'язаний попередньо, до звернення до суду, повідомити про це відповідного суб'єкта владних повноважень. У разі підтвердження судом наявності підстав для представництва прокурор користується процесуальними повноваженнями відповідної сторони процесу. Наявність підстав для представництва може бути оскаржена суб'єктом владних повноважень.

Виключно з метою встановлення наявності підстав для представництва інтересів держави в суді у випадку, якщо захист законних інтересів держави не здійснює або неналежним чином здійснює суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, прокурор має право отримувати інформацію, яка на законних підставах належить цьому суб'єкту, витребувати та отримувати від нього матеріали та їх копії.

У разі відсутності суб'єкта владних повноважень, до компетенції якого віднесений захист законних інтересів держави, а також у разі представництва інтересів громадянина з метою встановлення наявності підстав для представництва прокурор має право:

- 1) витребувати за письмовим запитом, ознайомлюватися та безоплатно отримувати копії документів і матеріалів органів державної влади, органів

місцевого самоврядування, військових частин, державних та комунальних підприємств, установ і організацій, органів Пенсійного фонду України та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, що знаходяться у цих суб'єктів, у порядку, визначеному законом;

2) отримувати від посадових та службових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, військових частин, державних та комунальних підприємств, установ та організацій, органів Пенсійного фонду України та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування усні або письмові пояснення. Отримання пояснень від інших осіб можливе виключно за їхньою згодою.

Відповідно до статті 18 Закону України «Про вищу освіту» № 2984-III від 17.01.2002 функції з управління державними вищими навчальними закладами, зокрема засновника, здійснювало Міністерство науки і освіти, молоді та спорту України.

Необхідно зазначити, що управління у сфері освіти з прийняттям Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII зазнало змін. Зокрема щодо компетенції Кабінету Міністрів України та центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки з управління державними вищими навчальними закладами.

Кабінет Міністрів України (п.5 ч.2. ст.12 Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII) безпосередньо або через уповноважений ним орган здійснює права засновника, передбачені законами України, стосовно вищих навчальних закладів державної форми власності.

Повноваження засновника (засновників) щодо управління вищим навчальним закладом визначаються цим Законом України «Про вищу освіту» та іншими законами України, а також статутом вищого навчального закладу.

Засновник (засновники) вищого навчального закладу або уповноважений ним (ними) орган:

- 1) затверджує статут вищого навчального закладу та за поданням вищого колегіального органу громадського самоврядування вищого навчального закладу вносить до нього зміни або затверджує нову редакцію;
- 2) укладає в місячний строк контракт з керівником вищого навчального закладу, обраним за конкурсом у порядку, встановленому цим Законом;
- 3) за поданням вищого колегіального органу громадського самоврядування вищого навчального закладу достроково розриває контракт із керівником вищого навчального закладу з підстав, визначених законодавством про працю, чи за порушення статуту вищого навчального закладу та умов контракту;
- 4) здійснює контроль за фінансово-господарською діяльністю вищого навчального закладу;
- 5) здійснює контроль за дотриманням статуту вищого навчального закладу;
- 6) здійснює інші повноваження, передбачені законом і статутом вищого навчального закладу.

Центральним орган виконавчої влади у сфері освіти і науки є Міністерство освіти і науки України (МОН) відповідно до Положення про Міністерство освіти та науки України затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 630.

МОН за дорученням і в межах, встановлених Кабінетом Міністрів України, реалізує права і обов'язки уповноваженого органу стосовно заснованих державою вищих навчальних закладів.

Також, необхідно зазначити, що Харківський національний університет будівництва та архітектури за статусом є національним, що зумовлює особливості правосуб'єктності, визначені статтею 26 Закону України «Про вищу освіту» № 2984-III від 17.01.2002, та ст. 29 Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII .

Фонд державного майна України відповідно до ч.4. ст.5 Закону України «Про Фонд державного майна України» (Відомості Верховної Ради України

(ВВР), 2012, № 28, ст.311) виступає орендодавцем цілісних (єдиних) майнових комплексів підприємств, їх структурних підрозділів та нерухомого майна, а також майна, що не увійшло до статутного капіталу господарських товариств у процесі приватизації (корпоратизації), що перебувають у державній власності. А відповідно до п.4 ч.1. ст. 4 вказаного закону здійснює захист майнових прав державних підприємств, установ та організацій, а також корпоративних прав держави на території України та за її межами.

Таким чином, суб'єктами владних повноважень, до компетенції яких віднесений захист законних інтересів держави з питань управління державними вищими навчальними закладами є Кабінет Міністрів України та Міністерство освіти і науки України. З питань використання та збереження майна в орендних відносинах Фонд державного майна України.

Як вбачається з копій судових рішень, наданих для дослідження, Прокуратурою Харківської області, під час вивчення стану збереження майна вищих навчальних закладів області, 21.04.2015р. направлено запит до регіонального відділення Фонду державного майна України у Харківській області щодо надання відомостей про передані в оренду приміщення закладів освіти.

На підставі викладеного, необхідно зробити висновок, що органи прокуратури не наділені повноваженнями за чинним законодавством здійснювати перевірки господарської діяльності вищих навчальних закладів з питань здавання вільних приміщень в оренду.

Прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження.

2. Чи мають право державні вищі навчальні заклади надавати в оренду тимчасово вільні приміщення за умови дотримання чітко регламентованої процедури оренди державного та комунального майна, прямо передбаченої

нормами, як загального (Закон України «Про освіту»), так і спеціального (Закон України «Про вищу освіту», Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 796 «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності») законодавства?

Висновок

Відповідно до ч.2 ст. 4 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» не можуть бути об'єктами оренди: об'єкти державної власності, що мають загальнодержавне значення і не підлягають приватизації відповідно до частини другої статті 5 Закону України «Про приватизацію державного майна».

Частиною 2 статті 5 Закону України «Про приватизацію державного майна» встановлено, що приватизації не підлягають об'єкти, що мають загальнодержавне значення... Загальнодержавне значення мають: об'єкти освіти, крім навчальних закладів, майно яких вноситься до статутного капіталу публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування відповідно до Закону України "Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування", фізичної культури, спорту і науки, що фінансуються з державного бюджету.

Відповідно до ч.1 ст.61 Закону України «Про освіту» фінансування державних навчальних закладів та установ, організацій, підприємств системи освіти здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів, коштів галузей народного господарства, державних підприємств і організацій, а також додаткових джерел фінансування. Тобто фінансуватися із державного бюджету можуть державні навчальні заклади та установи, організації, підприємств системи освіти як об'єкти освіти.

Таким чином, не підлягають приватизації, а отже і не можуть бути об'єктами оренди, об'єкти освіти (у тому числі і вищі навчальні заклади)

саме як цілісні майнові комплекси, а не окреме індивідуально визначене майно (рухоме або нерухоме).

Вказаний висновок підтверджується і тим, що ч.2 ст.4 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» встановлено, що «окреме індивідуально визначене майно із складу цілісного майнового комплексу підприємства, його структурного підрозділу, забороненого до оренди, може бути об'єктом оренди (без права приватизації та суборенди), якщо воно не заборонене до оренди законами України, не задіяне у процесі основного виробництва та за висновком органу, уповноваженого управляти цим майном, його оренда не порушить цілісності майнового комплексу».

З огляду на те, що ч.1 ст.4 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» встановлено, що об'єктами оренди за цим Законом (у тому числі) є: нерухоме майно (будівлі, споруди, нежитлові приміщення) та інше окреме індивідуально визначене майно..., можна зробити висновок, що нерухоме майно є різновидом індивідуально визначеного майна, яке за умов встановлених ч.2 ст.4 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» може бути об'єктом оренди, не зважаючи на те, що сам цілісний майновий комплекс, до складу якого воно входить, заборонено до оренди.

Відповідно до ч.4 ст.61 Закону України «Про освіту» додатковими джерелами фінансування навчальних закладів та установ, організацій, підприємств системи освіти є: доходи від надання в оренду приміщень, споруд, обладнання.

Частиною 1 статті 70 Закону України «Про вищу освіту» встановлено, що передача в оренду державними і комунальними вищими навчальними закладами закріплених за ними на праві господарського відання об'єктів власності здійснюється без права їх викупу відповідно до законодавства.

Згідно із п.4 ч.3. цієї ж норми вищий навчальний заклад у порядку, визначеному законом, та відповідно до статуту має право використовувати майно, закріплене за ним на праві господарського відання, у тому числі для

провадження господарської діяльності, передавати його в оренду та в користування відповідно до законодавства.

Навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної та комунальної форми власності можуть надаватися в оренду будівлі, споруди, окремі тимчасово вільні приміщення і площі, інше рухоме та нерухоме майно або обладнання, що тимчасово не використовується у освітній, навчально-виховній, навчально-виробничій, науковій діяльності, у разі, коли це не погіршує соціально-побутових умов осіб, які навчаються або працюють у навчальному закладі (п.8 Переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної та комунальної форми власності затвердженого постановою КМУ від 27 серпня 2010 р. № 796).

Таким чином, чинним законодавством передбачено право державних вищих навчальних закладів надавати в оренду тимчасово вільні приміщення (як нерухоме (індивідуально визначене майно) у порядку передбаченому законом та з урахуванням встановлених законом обмежень (без права їх викупу та суборенди, коли це не погіршує соціально-побутових умов осіб, які навчаються або працюють у навчальному закладі).

Норми Закону України «Про освіту» та Закону України «Про вищу освіту», якими передбачено право державних вищих навчальних закладів надавати в оренду тимчасово вільні приміщення (як нерухоме (індивідуально визначене майно) співвідносяться як загальні та спеціальні. Оскільки вища освіта є лише складовою у структурі освіти (ст.29 Закону України «Про освіту») і Закон України «Про вищу освіту» встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування лише системи вищої освіти, то його норми є спеціальними по відношенню до Закону України «Про освіту», який регулює суспільні відносини у галузі навчання, виховання, професійної, наукової, загальнокультурної підготовки громадян України у цілому, а отже його норми є загальними.

3. У випадку колізій щодо тлумачення вказаних законів, яке правило подолання таких колізій повинно застосовуватись?

Висновок

У чинному законодавстві не міститься жодних колізій у встановленні права державних вищих навчальних закладів надавати в оренду тимчасово вільні приміщення (як нерухоме (індивідуально визначене майно)).

Частиною 5 ст. 63 Закону України «Про освіту» визначено, що об'єкти освіти і науки, що фінансуються з бюджету, а також підрозділи, технологічно пов'язані з навчальним та науковим процесом, не підлягають приватизації, перепрофілюванню або використанню не за призначенням.

Зазначену норму, на нашу думку, в межах поставлених питань про оренду слід тлумачити наступним чином:

1) об'єкти освіти і науки, що фінансуються з бюджету, а також підрозділи, технологічно пов'язані з навчальним та науковим процесом, не підлягають приватизації саме як цілісні майнові комплекси (йдеться про цілісні майнові комплекси, у тому числі, вищих навчальних закладів так і їх структурних підрозділів, технологічно пов'язаних з навчальним та науковим процесом), що узгоджується із ст.5 Закону України «Про приватизацію державного майна» та ч.1 ст.61 Закону України «Про освіту»;

2) об'єкти освіти і науки, що фінансуються з бюджету, а також підрозділи, технологічно пов'язані з навчальним та науковим процесом, не підлягають перепрофілюванню або використанню не за призначенням виключно як цілісні майнові комплекси (йдеться про цілісні майнові комплекси, у тому числі, вищих навчальних закладів так і їх структурних підрозділів, технологічно пов'язаних з навчальним та науковим процесом), що узгоджується із ч.1 ст.61 Закону України «Про освіту».

3) Вказана норма не встановлює обмежень щодо можливості передання в оренду вищими навчальними закладами та іншими об'єктами освіти нерухомого та іншого індивідуально визначеного майна.

4. Як розрізняються поняття «структурний» та «навчальний підрозділ» вищого навчального закладу, технологічно пов'язані з навчальним та науковим процесом?

Висновок

Чинним законодавством безпосередньо не визначено понять «структурний підрозділ, технологічно пов'язаний з навчальним та науковим процесом» та «навчальний підрозділ, технологічно пов'язаний з навчальним та науковим процесом», утім з аналізу чинного законодавства можна зробити наступні висновки:

1. Частинами 1 та 2 ст.ст. 33 Закону України «Про вищу освіту» встановлено, що «1. Структура вищого навчального закладу, статус і функції його структурних підрозділів визначаються статутом вищого навчального закладу та положеннями про відповідні структурні підрозділи.

2. Структурні підрозділи утворюються рішенням вченої ради вищого навчального закладу у порядку, визначеному цим Законом і статутом вищого навчального закладу».

Отже безпосередньо статутом вищого навчального закладу та положеннями про відповідні структурні підрозділи визначаються статус і функції його структурних підрозділів, а отже і стан їх технологічної пов'язаності з навчальним та науковим процесом.

Частинами 3-10 ст.33 Закону України «Про вищу освіту» встановлено: « 3. Основними структурними підрозділами вищого навчального закладу є факультети, кафедри, бібліотека.

4. Факультет - це структурний підрозділ вищого навчального закладу, що об'єднує не менш як три кафедри та/або лабораторії, які в державних і комунальних вищих навчальних закладах у сукупності забезпечують підготовку не менше 200 здобувачів вищої освіти денної форми навчання (крім факультетів вищих військових навчальних закладів (вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання), вищих навчальних закладів

фізичного виховання і спорту, вищих навчальних закладів культури та мистецтва).

5. Кафедра – це базовий структурний підрозділ вищого навчального закладу державної (комунальної) форми власності (його філій, інститутів, факультетів), що провадить освітню, методичну та/або наукову діяльність за певною спеціальністю (спеціалізацією) чи міжгалузевою групою спеціальностей, до складу якого входить не менше п'яти науково-педагогічних працівників, для яких кафедра є основним місцем роботи, і не менш як три з них мають науковий ступінь або вчене (почесне) звання.

6. Вищий навчальний заклад зобов'язаний мати у своєму складі бібліотеку, бібліотечний фонд якої має відповідати вимогам стандартів освітньої діяльності.

7. Структурними підрозділами вищого навчального закладу можуть бути:

1) навчально-науковий інститут - структурний підрозділ університету, академії, інституту, що об'єднує відповідні кафедри, лабораторії, науково-дослідні центри та експериментальні лабораторії, які провадять освітню діяльність і проводять наукові дослідження;

2) наукові, навчально-наукові, науково-дослідні, науково-виробничі та проектні інститути, навчально-науково-виробничі центри (сектори, частини, комплекси тощо), дослідні станції, конструкторські бюро, відділи аспірантури і докторантури, навчально-виробничі комбінати, експериментальні підприємства, клінічні бази закладів медичної освіти, університетські клініки та лікарні, юридичні клініки, полігони, наукові парки, технопарки, оперні студії, навчальні театри, філармонії, інші підрозділи, що забезпечують практичну підготовку фахівців певних спеціальностей та/або проводять наукові дослідження;

3) підготовчі відділення (підрозділи), підрозділи перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, інститути післядипломної освіти, лабораторії, навчально-методичні кабінети, комп'ютерні та інформаційні

центри, навчально-виробничі та творчі майстерні, навчально-дослідні господарства, виробничі структури, видавництва, спортивні комплекси, заклади культурно-побутового призначення, центри студентського спорту;

4) спеціальний навчально-реабілітаційний підрозділ, який утворюється з метою організації інклюзивного освітнього процесу та спеціального навчально-реабілітаційного супроводу здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами, забезпечення їм доступу до якісної вищої освіти з урахуванням обмежень життєдіяльності;

5) інші підрозділи, діяльність яких не заборонена законом.

8. Вищий навчальний заклад, що готує фахівців медичного та фармацевтичного профілів або здійснює їх післядипломну освіту, та академія, інститут післядипломної освіти, що здійснюють післядипломну освіту, спільно з центральними органами виконавчої влади, Національною академією наук України та національними галузевими академіями наук, органами місцевого самоврядування можуть утворювати на базі наукових установ, закладів охорони здоров'я, у тому числі тих, що належать територіальним громадам або передані їм, клінічні бази закладів медичної освіти, університетські клініки та лікарні.

Клінічна база закладу медичної освіти, університетська клініка чи лікарня створюються з метою забезпечення освітнього процесу особам, які навчаються у вищому навчальному закладі, підвищення кваліфікації медичних працівників, проведення наукових досліджень, а також надання спеціалізованої медичної допомоги.

Порядок утворення і функціонування клінічних баз закладів медичної освіти, університетських клінік та університетських лікарень визначається нормативно-правовими актами центрального органу виконавчої влади у сфері охорони здоров'я.

9. Філія – це територіально відокремлений структурний підрозділ вищого навчального закладу, що утворюється з метою задоволення потреб регіонального ринку праці у відповідних фахівцях та наближення місця

навчання здобувачів вищої освіти до їх місця проживання. Філія не є юридичною особою і діє на підставі затвердженого вищим навчальним закладом положення та відповідно до отриманої ліцензії на провадження освітньої діяльності.

Філію очолює керівник, який підпорядкований керівнику вищого навчального закладу і діє на підставі відповідного доручення.

Відомості про філію вищого навчального закладу вносяться до Єдиної державної електронної бази з питань освіти.

10. Університет, академія, інститут можуть мати у своєму складі військовий навчальний підрозділ (навчальний підрозділ із специфічними умовами навчання – військовий інститут, коледж, факультет, кафедра військової підготовки або відділення військової підготовки), який проводить за певними ступенями вищої освіти підготовку курсантів (слухачів, студентів) для подальшої служби на посадах сержантського, старшинського, офіцерського або начальницького складу з метою задоволення потреб відповідно Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, центральних органів виконавчої влади із спеціальним статусом, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту. Військовий інститут як підрозділ вищого навчального закладу може мати у своєму складі факультети та військовий коледж.

Рішення про утворення та припинення діяльності військового навчального підрозділу вищого навчального закладу приймається Кабінетом Міністрів України».

Як вбачається зі змісту наведеної норми:

а) технологічна пов'язаність структурних підрозділів вищого навчального закладу з навчальним та науковим процесом обумовлена їх

статусом та функціями, які визначаються вказаною нормою Закону України «Про вищу освіту», статутом вказаного навчального закладу та відповідними положеннями про їх діяльність;

б) не усі структурні підрозділи вищого навчального закладу можуть бути технологічно пов'язаними з навчальним та науковим процесом, а лише ті, які безпосередньо задіяні у забезпеченні навчального та наукового процесу, який здійснюється у вказаному закладі відповідно до його статутних завдань;

в) не будь-який структурний підрозділ, технологічно пов'язаний з навчальним та науковим процесом є навчальним підрозділом, технологічно пов'язаним з навчальним та науковим процесом (наприклад, бібліотека, яка хоча і є основним структурним підрозділом вищого навчального закладу, але не є його навчальним підрозділом.) У той же час, вважаємо, що будь який навчальний підрозділ, технологічно пов'язаний з навчальним та науковим процесом є структурним підрозділом вищого навчального закладу.

5. *Чи є особливий риси у правовому положенні державних вищих навчальних закладів зі статутом «національного» з питань передачі майна в оренду?*

Висновок

Статтею 26 Закону України «Про вищу освіту» у редакції, що втратила чинність 06.09.2014 року окремо унормовувалося можливість вищого навчального закладу із статусом «національного» виступати у якості орендодавця нерухомого майна, зокрема зазначалося «Національному вищому навчальному закладу за рішенням Кабінету Міністрів України може бути надано повноваження: виступати орендодавцем нерухомого майна, що належить вищому навчальному закладу».

Із прийняттям Закону України «Про вищу освіту» у новій редакції вказана норма втратила силу. На цей час чинним законодавством не встановлено особливості щодо передання майна в оренду та участі у

орендних відносинах вищих навчальних закладів із статусом «національного». Отже вони можуть приймати участь у згаданих відносинах на загальних засадах, встановлених чинним законодавством України для вищих навчальних закладів (Законом України «Про оренду державного та комунального майна», Законом України «Про освіту», Законом України «Про вищу освіту», тощо).

б. Чи можливо визнати договори оренди приміщень вищих навчальних закладів недійсними на майбутнє і які правові підстави до цієї ситуації застосовуються?

Висновок

Відповідно до ст. 216 ЦК України «1. Недійсний правочин не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю.

У разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, - відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування.

2. Якщо у зв'язку із вчиненням недійсного правочину другій стороні або третій особі завдано збитків та моральної шкоди, вони підлягають відшкодуванню винною стороною.

3. Правові наслідки, передбачені частинами першою та другою цієї статті, застосовуються, якщо законом не встановлені особливі умови їх застосування або особливі правові наслідки окремих видів недійсних правочинів.

4. Правові наслідки недійсності нікчемного правочину, які встановлені законом, не можуть змінюватися за домовленістю сторін.

5. Вимога про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину може бути пред'явлена будь-якою заінтересованою особою.

Суд може застосувати наслідки недійсності нікчемного правочину з власної ініціативи».

Частинами 1 та 3 статті 207 Господарського кодексу України встановлено, що «1. Господарське зобов'язання, що не відповідає вимогам закону, або вчинено з метою, яка завідомо суперечить інтересам держави і суспільства, або укладено учасниками господарських відносин з порушенням хоча б одним з них господарської компетенції (спеціальної правосуб'єктності), може бути на вимогу однієї із сторін, або відповідного органу державної влади визнано судом недійсним повністю або в частині.

3. Виконання господарського зобов'язання, визнаного судом недійсним повністю або в частині, припиняється повністю або в частині з дня набрання рішенням суду законної сили як таке, що вважається недійсним з моменту його виникнення. У разі якщо за змістом зобов'язання воно може бути припинено лише на майбутнє, таке зобов'язання визнається недійсним і припиняється на майбутнє».

Статтею 208 ГК України визначено «1. Якщо господарське зобов'язання визнано недійсним як таке, що вчинено з метою, яка завідомо суперечить інтересам держави і суспільства, то за наявності наміру в обох сторін - у разі виконання зобов'язання обома сторонами - в доход держави за рішенням суду стягується все одержане ними за зобов'язанням, а у разі виконання зобов'язання однією стороною з другої сторони стягується в доход держави все одержане нею, а також все належне з неї першій стороні на відшкодування одержаного. У разі наявності наміру лише у однієї із сторін усе одержане нею повинно бути повернено другій стороні, а одержане останньою або належне їй на відшкодування виконаного стягується за рішенням суду в доход держави.

2. У разі визнання недійсним зобов'язання з інших підстав кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні все одержане за зобов'язанням, а за неможливості повернути одержане в натурі - відшкодувати його вартість

грошима, якщо інші наслідки недійсності зобов'язання не передбачені законом».

Постановою Пленуму Вищого господарського суду України від 29.05.2103 р. №11 «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними», яку постановлено з метою забезпечення правильного і однакового застосування законодавства у розгляді справ, пов'язаних з визнанням правочинів (господарських договорів) недійсними, господарським судам надаються роз'яснення, про те, що «Частиною третьою статті 207 ГК України передбачена і можливість припинення господарського зобов'язання лише на майбутнє. Отже, якщо зі змісту господарського договору випливає, що зобов'язання за цим договором може бути припинено лише на майбутнє, оскільки неможливо повернути усе одержане за ним (наприклад, вже здійснене користування за договором майнового найму (оренди), користування електроенергією, спожиті послуги, зберігання, здійснене за відповідним договором, тощо), то господарський суд одночасно з визнанням господарського договору недійсним (за наявності підстав для цього) зазначає в резолютивній частині рішення, що зобов'язання за договором припиняється лише на майбутнє.

При цьому слід враховувати, що зобов'язання припиняються на майбутнє не на підставі відповідної вказівки в рішенні суду, а в силу закону, тому при визнанні недійсним правочину (господарського договору) зобов'язання його сторін припиняються на майбутнє з моменту набрання чинності рішення суду про визнання правочину (договору) недійсним, хоча б у судовому рішенні й не було зазначено про таке припинення.

Якщо господарське зобов'язання припиняється лише на майбутнє, господарським судам слід виходити з того, що у відповідних випадках і неможливості повернення одержаного за зобов'язанням у натурі правові наслідки такої недійсності визначаються відповідно до статті 216 ЦК України та частини другої статті 208 ГК України.

Разом з тим якщо за правочином, визнаним недійсним, права та обов'язки передбачалися лише на майбутнє, то наслідки у вигляді реституції застосовані бути не можуть, але згідно з частиною другою статті 236 ЦК України можливість настання таких прав та обов'язків у майбутньому припиняються (п.2.7. Постанови)».

Договір оренди державного або ж комунального майна за своєю сутністю є окремим видом договору найму (оренди), а отже вказані положення у повній мірі розповсюджуються і на нього.

Виходячи з наведеного можна зробити висновок про те, що при визнанні договору оренди приміщень вищих навчальних закладів недійсними (як і будь-яких договорів найму (оренди), вони можуть бути визнаними недійсними лише на майбутнє. Господарське зобов'язання із такого договору оренди вважається таким, що існувало з моменту його укладення до моменту набранням чинності рішення господарського суду про визнання такого договору недійсним. Оскільки правовідносини з договору оренди у вказаний період існували, то і вчинення дій сторонами щодо виконання своїх обов'язків за цим договором (внесення орендної плати, здійснення ремонту орендованого майна, тощо) є таким, що відповідає вимогам закону.

У той же час, якщо за договором оренди, визнаним недійсним, права та обов'язки передбачалися лише на майбутнє (тобто сторони не вчиняли жодних дій направлених на виконання договору) то наслідки у вигляді реституції застосовані бути не можуть, але згідно з частиною другою статті 236 ЦК України можливість настання таких прав та обов'язків у майбутньому припиняються.

Виконавці: в.о. заступника директора з наукової роботи Інституту, к.ю.н., доцент М.В. Мороз
зав. науковим відділом правового забезпечення галузевого інноваційного розвитку Інституту, к.ю.н., доцент Р.П. Бойчук

В.о. директора Інституту

С.В. Глібко